

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-125>

УДК 330.341.1

ІНКЛЮЗИВНА ЕКОНОМІКА ЯК КОНЦЕПЦІЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

INCLUSIVE ECONOMY AS A CONCEPT OF POST-WAR DEVELOPMENT OF UKRAINE

Крамаренко Катерина Миколаївнакандидат економічних наук, доцент,
Національна академія Національної гвардії України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9601-2003>**Іващенко Денис Ігорович**здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Національна академія Національної гвардії України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9800-6745>**Kramarenko Kateryna, Ivashchenko Denys**
National Academy of the National Guard of Ukraine

У статті представлено дослідження теоретичних аспектів концепції інклюзивної економіки та розкрито основні її напрямки та їх роль у повоєнному економічному відновленні та розвитку України. Зокрема розкрито сутність інклюзивного розвитку економіки, систематизовано його базові детермінанти. Визначено місце фінансової складової в інклюзивній економіці. Підкреслено роль інвестицій та інновацій у повоєнній розбудові та інклюзивному розвитку економіки України, а також визначено їх специфічні види (інклюзивні інвестиції, ім-пакт-інвестиції, інклюзивні інновації). Досліджено місце креативної економіки у повоєнному відновленні України. Доведено, що в умовах післявоєнного відновлення України доцільно орієнтуватися саме на інклюзивний розвиток, щоб усі громадяни отримали від нього користь і були залучені до цього процесу.

Ключові слова: інклюзивна економіка, повоєнний розвиток, фінансова інклюзія, інклюзивні інвестиції, інклюзивні інновації, ім-пакт-інвестиції, креативна економіка.

In the modern world, the concept of inclusive development, which changes priorities and is aimed at the interests of all members of society, is becoming more and more widespread. Currently, all citizens of Ukraine are convinced of the victory in the fight against the enemy, and scientists and politicians are already developing measures for post-war recovery, among which inclusion occupies an important place. Therefore, the research topic is relevant. The purpose of the article is to substantiate the theoretical foundations of the inclusive development of the economy of Ukraine and to determine its priority directions in the post-war reconstruction. The theoretical and practical aspects of the inclusive development of the economy and its main directions in the post-war reconstruction of Ukraine are investigated using such methods as monographic, logical, scientific abstraction, analysis and synthesis. Financial inclusion is an integral component, the basis of the inclusive development of the economy of Ukraine. In modern conditions, measures should be taken to increase financial literacy, awareness, and independence of the population, which will lead to an increase in financial well-being. The post-war recovery and development of Ukraine must be based on innovation and investment. Impact investing will play an important role in this process. It is expedient for the state to develop incentive measures (for example, attractive interest rates in case of achieving a measurable tangible social effect, guarantees to investors), which are necessary to reduce the level of investment risks. Investments must be innovatively directed, have an inclusive component. Inclusive innovation is closely related to the development of the creative economy. Thus, it was established that the priority areas of inclusive economic development in the conditions of post-war recovery are financial inclusion, impact investments, inclusive innovations and the development of the creative economy. The results of the study can be used during the development of measures for post-war economic recovery, as well as during further scientific research into the issues of inclusive development.

Keywords: inclusive economy, post-war development, financial inclusion, inclusive investments, inclusive innovations, impact investments, creative economy.

Постановка проблеми. Проблеми соціальної нерівності в умовах нестабільності завжди посилюються, а в умовах воєнного стану – суттєво загострюються, що зумовлює нові наукові завдання щодо пошуку нових концепцій збалансованого повоєнного розвитку. У сучасному світі актуальності набуває концепція інклюзивного розвитку, яка враховує інтереси та можливості всіх членів соціуму.

В Луганно 4-5 липня 2022 року було представлено План відновлення України, який розраховано на 10 років в загальній сумі 750 млрд дол. США. Важливо, що серед основних принципів відновлення України після війни є гендерна рівність та інклюзія [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інклюзивна економіка як сучасна концепція економічного розвитку досліджується багатьма науковцями. Так, у наукових працях таких авторів, як Бобух І. М., Щегель С. М. [2], Войчук М. В. [3], Воробйова Н., Гаврилюк С., Литвинова Т. [4], Овагім Г. Арутюнян [5], Сапун К. В., Селезньова Р. В. [6] представлено дослідження концепції інклюзивного розвитку в економіці, зокрема розкрито її теоретичне підґрунтя, етимологію поняття «Економічна інклюзія» в контексті циклічного розвитку економіки, основні детермінанти розвитку інклюзивної економіки та інші аспекти досліджуваної концепції.

Варто відзначити, що значна кількість наукових праць присвячується окремим аспектам інклюзивної економіки. Так, дослідження специфіки фінансової інклюзії представлено у роботах [1; 7; 6]. Проблемні питання, принципи, особливості інвестиційно-інноваційної діяльності в умовах повоєнного розвитку, інклюзивних інвестицій та інновацій, креативної економіки розкрито в публікаціях [9–13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на значну кількість публікацій, проблеми інклюзивності повоєнного економічного розвитку України не втрачають актуальності й потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою наукової статті є обґрунтування теоретичних основ інклюзивного розвитку економіки України та визначення його пріоритетних напрямків у повоєнному відновленні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах повоєнного відновлення України пріоритетом має стати інклюзивний розвиток, за якого всі громадяни будуть залучені до цього процесу і отримають певну

особисту вигоду. Важливими передумовами інклюзивного розвитку є зростання продуктивності, ефективності, створення конкурентного середовища, зміна пріоритетів інвестування [14].

Термін «інклюзія» вперше було використано в 1970-х роках у США для визначення процесу залучення до певних соціальних процесів, а саме збільшення ступеня участі всіх громадян, які сприймаються суспільством як окремі індивідуальності, у соціумі. Визначення цього поняття міститься у проєкті 3.0 «Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року»: «інклюзивність (від лат. include – включаю, укладаю) – процес участі всіх людей в житті соціуму, коли всі зацікавлені сторони беруть активну участь у громадському житті. Інклюзивність передбачає залучення кожного в життя спільноти та відсутність будь-якої дискримінації» [3].

Концепція інклюзивного розвитку є своєрідним продовженням концепції сталого розвитку [6], а її виникнення спричинене такими викликами сучасності, як посилення нерівності, відсутність успіху в боротьбі з бідністю та виникнення цілої низки соціальних та економічних диспропорцій у розвитку регіонів, країн та верств суспільства. Ця концепція розширює традиційні моделі економічного зростання шляхом зміщення акцентів на рівність людського капіталу, рівень та якість життя населення, довкілля, соціального захисту, продовольчої безпеки, доступу до ключових ресурсів, розподілу доходу та багатства [2]. Перехід від концепції сталого розвитку до концепції інклюзивного розвитку почався наприкінці 2000-х років і триває дотепер. Інклюзивний розвиток економіки має довгостроковий характер. Так, в основі такого розвитку лежить продуктивна зайнятість, що сприятиме досягненню рівності у суспільстві за рівнем доходів та якістю життя, що має забезпечувати збереження довкілля і здорове суспільство.

Інклюзивний розвиток – це комплексне поняття, що включає такі детермінанти [5]: інноваційний розвиток; підтримка малого та середнього бізнесу; активізація інвестування; освіта та підготовка кадрів; соціальна відповідальність бізнесу; соціальна політика та захист прав людей; гендерна рівність; сталість та екологічна збалансованість; партнерство та співпраця; інституційна спроможність.

Невід’ємною складовою інклюзивного розвитку економіки України є фінансова інклюзія, під якою варто розуміти процес забезпечення своєчасного та повноцінного доступу

до широкого спектра фінансових продуктів та послуг, поширення їх використання серед усіх учасників фінансових відносин.

Елементами фінансової інклюзії є фінансові продукти (платежі, збереження, страхування, кредитування); доступність (цінова, фізична); зручність (якість фінансових послуг, захист прав споживачів); канали розповсюдження (точки доступу, фінансова інфраструктура та інститути) [7].

Фінансова інклюзія охоплює і сферу оподаткування. Фіскальні аспекти інклюзивності економіки передбачають усунення дискримінації, зменшення розриву між багатими й бідними, рівний доступ до суспільних благ та забезпечення прав людини.

Наразі податкова система України поки що не враховує принцип інклюзивності, про що свідчать наступні положення [8]: відсутність прогресивного оподаткування; недостатня орієнтація регулюючої функції на стале економічне зростання; неналежне стимулювання інноваційної та інвестиційної діяльності; високе податкове навантаження на фонд оплати праці; нерівномірність розподілу податкового навантаження; переважно каральний зміст податкових відносин.

Період відновлення – це етап на якому наша економіка буде гостро потребувати фінансових ресурсів. Тому проблеми їх залучення та ефективного використання постануть першочергово. Їх вирішенню сприятимуть заходи щодо підвищення фінансової грамотності, обізнаності, самостійності населення.

Інвестиційно-інноваційна діяльність в умовах повоєнного розвитку має ґрунтуватися на принципах максимізації позитивних ефектів, відповідальності за наслідки реалізації інвестиційних проєктів, відповідності інвестиційної політики у стратегії повоєнного економічного розвитку держави.

Через війну актуалізуються потреби в інклюзивних інвестиціях, які необхідні для відновлення соціальної інфраструктури, забезпечення рівності можливостей розвитку населення та підвищення рівня якості його життя [9].

Через війну та відповідні соціально-економічні проблеми все більше людей готові брати участь у розв'язанні суспільних проблем і вважають, що бізнес, працюючи над досягненням своїх економічних цілей, має бути соціально відповідальним перед суспільством та довіляям, підтримувати благодійні та неприбуткові організації, доброчинність.

Повоєнний економічний розвиток передбачає зміну культури інвестування – всі інвестиції повинні мати імпаکت-складову. Розвиток імпаکت-інвестування ґрунтується на таких умовах [10]: наявність практичних способів і методик оцінки соціального та екологічного впливу; створення підходів до проєктування привабливих імпакт-інвестиційних інструментів, послуг, продуктів відповідно до потреб різних типів інвесторів; наявність інструментів державного регулювання в контексті збалансованості інтересів держави, суспільства та приватного капіталу; система освіти та навчання всіх стейкхолдерів; передача успішного досвіду, демонстрація соціальних ефектів.

Імпакт-інвестування передусім є добровільною ініціативою, проте держава повинна застосовувати й певні стимулюючі заходи (наприклад, привабливі відсоткові ставки у випадку досягнення вимірюваного відчутного соціального ефекту, гарантії інвесторам) для зниження рівня інвестиційних ризиків.

Очевидно, що успішні інвестиційні проєкти інноваційно спрямовані, але інновації можуть посилювати соціальну нерівність та ізоляцію, що зумовлює необхідність впровадження інклюзивних інновацій. Інклюзивні інновації пов'язують з поняттям «frugal innovations» («скромні інновації») і визначаються як «інновації для груп населення з низьким і середнім рівнями доходів, країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою». Такі інновації називають поступовими, вони ґрунтуються на закордонних технологіях і/або знаннях місцевих особливостей, традиційних знаннях, сформованих «в силу необхідності» [11].

Інклюзивні інновації дозволяють допомагати зменшити відмінності у рівні життя населення, забезпечують можливості для працевлаштування і розв'язання певних соціально-економічних проблем. Прикладами інклюзивних інновацій є Центри колективного Інтернет-доступу, програми підвищення комп'ютерної грамотності і мовних навичок; підтримка масового малого бізнесу й інноваційного підприємництва з розвитку нетехнологічних інновацій; ефективне сприяння безробітним громадянам у пошуку роботи на основі засобів інформаційно-комунікаційних технологій; підвищення доступності державних послуг; субсидування мобільного зв'язку й Інтернету у депресивних регіонах і т.д. [11]. Наразі прикладом інклюзивних інновацій є створення Пунктів незламності [4].

Інклюзивні інновації пов'язані з розвитком креативної економіки, яка охоплює ті галузі,

що розвивають індивідуальні творчі навички та таланти, мають потенціал до отримання прибутку й створення робочих місць за рахунок використання інтелектуальної власності. Індивідуальні творчі здібності більш стійкі до сучасних загроз та стають все більш потрібні на ринку, що позитивно впливає на соціально економічний розвиток [12]. Дослідження свідчать, що зростання доданої вартості креативних індустрій на 1 грн викликає додаткове зростання загальної валової доданої вартості на 1,20 грн [13]. Головною метою будь-якого інклюзивного креативного проєкту має бути залучення уразливих верств населення в роботу, інтеграція молоді, жінок, людей з інвалідністю, людей похилого віку в ринок праці, надання їм можливості одержання соціальної й економічної вигоди.

Висновки. Таким чином, повоєнний розвиток економіки України має стосуватися всіх без виключення громадян, які повинні бути залучені до цього процесу. Втілення в життя концепції інклюзивної економіки сприятиме не лише ефективному повоєнному відновленню, а й створенню справедливого, рівноправного суспільства. Це можливо за умови активної підтримки та залучення ресурсів з боку усіх учасників економічної системи, створення сприятливого бізнес-середовища, розвитку соціального підприємництва та соціальних інновацій, а також глобальної співпраці та партнерства. Пріоритетними напрямками інклюзивного розвитку економіки в умовах повоєнного відновлення є фінансова інклюзія, імпакт-інвестиції, інклюзивні інновації та розвиток креативної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тимків А. О., Сидор Г. В. Фінансова інклюзія як складова відновлення економіки України. *Інклюзія і суспільство*. 2022. Вип. 1. С. 5–14.
2. Бобух І. М., Щегель С. М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 7. С. 55–70.
3. Войчук М. В. Етимологія поняття «Економічна інклюзія» в контексті циклічного розвитку економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. Вип. 3-4 (87). С. 28–33.
4. Воробйова Н., Гаврилук С., Литвинова Т. Деякі аспекти інклюзивного розвитку економіки України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 1 (69). С. 29–37.
5. Овагім Г. Арутюнян. Основні детермінанти розвитку інклюзивної економіки. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 3 (14). С. 8–15.
6. Сапун К. В., Селезньова Р. В. Концепція інклюзивного зростання в економіці. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. № 10. Т. 1. С. 177–182.
7. Парубець О. М., Садчикова І. В., Кальченко О. М., Тарасенко О. О. Фінансова інклюзія як інструмент доступності населення до ринку фінансових послуг країн ЄС. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 1/1. С. 11–16.
8. Воронкова А. А., Куцина Л. В. Інклюзивність в оподаткуванні. *Інклюзивний розвиток економіки в умовах глобальних викликів сьогодення: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків, 1–28 лютого 2020 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова*. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2020. С. 29–31.
9. Степаненко С. В. Сучасний стан інвестиційного забезпечення інклюзивного розвитку суб'єктів агробізнесу. *Економічний простір*. 2023. № 185. С. 43–48.
10. Ломачинська І. А. Концептуальні підходи до визначення сутності імпакт-інвестицій. *Бізнес-інформ*. 2020. № 2. С. 16–22.
11. Федулова Л. І. Інклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. *Економіка: реалії часу*. 2016. № 3 (25). С. 56–65.
12. Плуталов С. І. Креативні індустрії як спосіб ефективної повоєнної розбудови економіки України. *Матеріали конференцій МЦНД*. (04.08.2023; Дніпро, Україна), 12–13. URL: <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/683>
13. Мариненко Н., Шевчук Р. Креативна економіка: ідентифікація поняття та тенденції розвитку. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах* : Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. 05 листопада 2021 р. / за заг. ред. О.В. Панухник. Тернопіль : ФОП Паляниця В.А., 2021. С. 105–107.
14. Крамаренко К. М., Іващенко Д. І. Теоретичні аспекти концепції інклюзивного розвитку економіки. *Управління розвитком соціально-економічних систем в умовах війни російської федерації проти України* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Полтава, 13 лютого 2024 року). Полтава : ПУЕТ, 2024. С. 86–88.

REFERENCES:

1. Tymkiv A. O., Sydor H. V. (2022) Finansova inkluziia yak skladova vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Financial inclusion as a component of economic recovery of Ukraine]. *Inkluziia i suspilstvo – Inclusion and society*, vol. 1, pp. 5–14.
2. Bobukh I. M., Shchepel S. M. (2018) Stratehichni oriientyry ekonomichnoho zrostantia Ukrainy: inkluzyvnist yak kliuchovy priorytet [Strategic guidelines for the economic growth of Ukraine: inclusiveness as a key priority]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, vol. 7, pp. 55–70.
3. Voichuk M. V. (2021) Etymolohiia poniattia «Ekonomichna inkluziia» v konteksti tsyklichnoho rozvytku ekonomiky [Etymology of the concept of "Economic inclusion" in the context of the cyclical development of the economy]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, vol. 3-4 (87), pp. 28–33.
4. Vorobiova N., Havryliuk S., Lytvynova T. (2023) Deiaki aspekty inkluzyvnoho rozvytku ekonomiky Ukrainy [Some aspects of the inclusive development of the economy of Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK» – Scientific notes of the "KROK" University*, vol. 1 (69), pp. 297.
5. Ovahim H. Arutiunian (2023) Osnovni determinanty rozvytku inkluzyvnoi ekonomiky [The main determinants of the development of an inclusive economy]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen – Journal of strategic economic research*, vol. 3 (14), pp. 8–15.
6. Sapun K. V., Seleznova R. V. (2018) Kontseptsii inkluzyvnoho zrostantia v ekonomitsi [The concept of inclusive growth in the economy]. *Visnyk studentskoho naukovohto tovarystva DonNU imeni Vasylia Stusa – Bulletin of the student scientific society of DonNU named after Vasyl Stus*, vol. 10, pp. 177–182.
7. Parubets O. M., Sadchykova I. V., Kalchenko O. M., Tarasenko O. O. (2022) Finansova inkluziia yak instrument dostupnosti naseleння do rynku finansovykh posluh krain Yes [Financial inclusion as a tool for population accessibility to the financial services market of EU countries]. *Ekonomika. Finansy. Pravo - Economy. Finances. Right*, vol. 1/1, pp. 11–16.
8. Voronkova A. A., Kutsyna L.V. (2020) Inkluzyvnist v opodatkuvani [Inclusiveness in taxation]. *Inkluzyvnyi rozvytok ekonomiky v umovakh hlobalnykh vyklykiv sohodennia*. (Kharkiv, February 1st–28th, 2020). Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova, pp. 29–31. (in Ukrainian)
9. Stepanenko S. V. (2023) Suchasnyi stan investytsiinoho zabezpechennia inkluzyvnoho rozvytku subiektyv ahrobiznesu [The current state of investment support for the inclusive development of agribusiness entities]. *Ekonomichniy prostir – Economic space*, vol. 185, pp. 43–48.
10. Lomachynska I. A. (2020) Kontseptualni pidkhody do vyznachennia sutnosti impakt-investytsii [Conceptual approaches to determining the essence of impact investments]. *Biznes-inform – Business information*, vol. 2, pp. 16–22.
11. Fedulova L. I. (2020) Inkluzyvni innovatsii v systemi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Inclusive innovations in the system of social and economic development]. *Ekonomika: realii chasu – Economy: realities of time*, vol. (25), pp. 56–65.
12. Plutalov S .I. (2023) Kreatyvni industrii yak sposib efektyvnoi povoiennoi rozbudovy ekonomiky Ukrainy [Creative industries as a way of effective post-war economic development of Ukraine]. *Materialy konferentsii MTSND* (Dnipro, August 4th, 2023). Available at: <https://archive.mcmd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/683>
13. Marynenko N., Shevchuk R. (2021) Kreatyvna ekonomika: identyfikatsiia poniattia ta tendentsii rozvytku [Creative economy: identification of the concept and development trends]. *Formuvannia mekhanizmu zmitsnennia konkurentnykh pozysytsii natsionalnykh ekonomichnykh system u hlobalnomu, rehionalnomu ta lokalnomu vymirakh* : VII Mizhnarodna naukoivo-praktichna konferenciya (Ternopil, November 5th, 2021). (eds. O.V. Panukhnyk). Ternopil : FOP Palianytsia V. A., pp. 105–107. (in Ukrainian)
14. Kramarenko K. M., Ivashchenko D. I. (2024) Teoretychni aspekty kontseptsii inkluzyvnoho rozvytku ekonomiky [Theoretical aspects of the concept of inclusive economic development]. *Upravlinnia rozvytkom sotsialno-ekonomichnykh system v umovakh viiny rosiiskoi federatsii proty Ukrainy* : Mizhnarodna naukoivo-praktychna internet-konferentsiya (Poltava, February 13th, 2024). Poltava : PUET. pp. 86–88. (in Ukrainian)